

KASTİLYA

(bk. CERİD).

KASTİLYAİspanya'da tarihî bir bölge
ve burada kurulan krallık.

Kastilya (Kaştâle) İber yarımadasının orta kesiminde, batıdan doğuya doğru uzanan Sierra de Gredos ve Sierra de Guadarrama dağlarının birbirinden ayırdığı iki iç platodan (Kuzey ve Güney Meseta) oluşmuştur. Bu coğrafi bölgeler, aynı zamanda kuzeydeki tarihî Eski Kastilya (Castilla la Vieja) ve güneydeki Yeni Kastilya (Castilla la Nueva) siyasî bölgelerini de teşkil eder (bk. İSPANYA). Latince **castrum** (castellum "kale, şato") kelimesinden gelen Kastilya adı, İspanyolca'da "çok sayıda kale" mânasını taşıyan **castillosun** çoğulu olarak **castilla** şeklinde ifade edilmekte ve Arap kaynaklarında da bölgeye bu anlam gözetilerek bazan el-Kılâ', genelde ise asıl adıyla Kaştâle / Kaştîle / Kaştîliye denildiği görülmektedir. Söz konusu kaleler, Endülüs Emevî Devleti'nin kurulmasından sonra Arap akınlarına karşı koymak amacıyla sınır bölgelerine yapılan istihkâm ve kalelerdir; bir kısmının tarihçesi Roma dönemine kadar gider.

IX. yüzyılda merkezi Burgos olmak üzere bir kontluk olarak kurulan Kastilya bir süre Leon Krallığı'na bağlı kalmış, X. yüzyılın ortalarında Fernan Gonzales liderliğinde bağımsızlığını ilân etmiştir; ancak uzun süre hem Leon, Aragon ve Navarra (Neberre) krallıklarının hem de Endülüs Emevîleri'nin saldırılarından kurtulamamıştır. Kont Fernan Gonzales, Endülüs Emevî Halifesi III. Abdurrahman'a karşı oluşturulan Leon Kralı II. Ramiro başkanlığındaki hıristiyan ittifakı içerisinde yer aldı ve İslâm ordusunun Simancas savaşı adıyla tarihe geçen ağır yenilgisinde önemli rol oynadı (939). II. Ramiro'nun 951'de ölümünün ardından kuzeydeki hıristiyan krallıkları arasında ortaya çıkan ihtilâflardan yararlanan III. Abdurrahman hıristiyan topraklarına akınları sıklaştırdı ve müslüman kuvvetleri, II. Ramiro'nun

yerine geçen III. Ordoneo'yu Temmuz 955'te Kastilya'da ağır bir yenilgiye uğrattı. Ancak III. Abdurrahman'ın vefatından sonra yine diğer krallıklarla ittifak kurarak İslâm topraklarına saldıran Fernan Gonzales, II. Hakem'in orduları karşısında barış istemek zorunda kaldı (963). 997 yılında İbn Ebû Âmir el-Mansûr, Santiago şehrini kuşatıp ağır şekilde tahrip etti. Üç yıl sonra da üzerine gelen Kastilya-Navarra-Leon müttefik kuvvetleri karşısında başlangıçta mağlûp duruma düşmekle birlikte uyguladığı taktiklerle galip gelmeyi başardı. Arkasından Mansûr'a boyun eğen Kastilya Kralı Sancho Kurtuba'ya (Cordoba) geldi ve görkemli bir törenle karşılanarak kendisine hil'at giydirilip değerli hediyeler verildi.

1026'da Kastilya'yı topraklarına katmış olan Navarra Krallığı 1035'te Aragon ve Kastilya diye ikiye ayrıldı. Mülûkû't-tavâif döneminde hıristiyan krallıkları müslümanlara karşı ittifak içerisinde olmakla birlikte kendi aralarında mücadele halinde idiler. Kastilya Kralı I. Fernando, önce Leon'u topraklarına katarak Kuzey İspanya'nın en güçlü devleti durumuna geldi; arkasından 1057 yılında Batalyevs'teki (Badajoz) Eftasiler'i ve 1062'de de Tuleytula'daki (Toledo) Zünnûniler'le İsbîliye'deki (Sevilla) Abbâdiler'i haraca bağladı. 1085 yılında ise Kastilya Kralı VI. Alfonso, Endülüs'ün Kurtuba'dan sonra ikinci büyük şehri olan Tuleytula'yı zaptederek o güne kadar müslümanlara indirilen en ağır darbeyi vurdu. Ancak ertesi yıl Endülüs'e geçen Murâbit Sultanı Yûsuf b. Tâşfîn karşısında verdiği Zellâka (Sagrajos) Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğradı. 1108'de Kastilya orduları Murâbitlar karşısında Uclés (Uklic) önlere bir defa daha mağlûp oldu. 1109'da bizzat Tuleytula üzerine yürüyen Ali b. Yûsuf b. Tâşfîn, Kastilya topraklarındaki Madrid ve diğer bazı şehirleri ele geçirdiyse de Tuleytula'yı alamadı. Murâbitlar'ın 1147'de yıkılışının ardından Endülüs'ün siyasî birliğinin bozulmasından istifade eden Kastilya Krallığı aynı yıl Aragon, Piza ve Cenovalar'dan oluşturduğu bir Haçlı ordusuyla Meriye'yi (Almaria) ele geçirdi.

Murâbitlar'dan sonra Endülüs'e hâkim olan Muvahhidler, birçok şehri kontrolle-

ri altına almayı başardıkları gibi 1172'de Kastilya Krallığı'nın himayesinde bulunan İbn Merdeniş'i mağlûp ettiler. Muvahhid ordusunun Kuzey Afrika'ya dönmelerinden faydalanan Portekizliler 1189'da Fransız, Alman ve İngilizler'in de katıldığı bir Haçlı ordusuyla Şilb'i (Silves) ele geçirirken Kastilya Kralı VIII. Alfonso da İsbîliye ve Kurtuba'nın kuzeyindeki bazı kaleleri aldı. Bu gelişmeler üzerine yeniden Endülüs'e geçen Muvahhidî Hükümdarı Ebû Yûsuf el-Mansûr, 1195 yılında Kurtuba'nın kuzeyindeki Erek (Alarcos) mevkiinde Kastilya kuvvetlerine karşı parlak bir zafere kazandı; Tuleytula'yı da kuşattı, fakat bir sonuç elde edemedi. Endülüs'te müslümanların yeniden inisiyatifi ele geçirmeleri ihtimaline karşı Papa III. Innocent'in çağrısıyla oluşturulan büyük Haçlı ordusuna Kastilya Kralı VIII. Alfonso öncülük etmekteydi. Bu ordu, 16 Temmuz 1212'de yapılan İkâb (Las Navas de Tolosa) savaşında Muvahhidî ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı. III. Fernando 1236'da Kurtuba'yı, 1246'da Ceyân (Jaen) ve Arcûne'yi (Arjona) aldı.

Kastilya'nın küçük bir kontlukta güçlü bir krallık haline gelmesi, İspanya'nın müslümanlardan geri alınmasını amaçlayan "reconquista" hareketi açısından büyük önem taşır. Sekiz asır boyunca Endülüs müslümanlarına karşı açılan seferlere hemen daima Kastilya Krallığı öncülük etmiş. Kraliçe Izabella ile (Isabelle de Castilla) Aragon Kralı II. Fernando'nun (Ferdinand d'Aragn) evlenmesi (1469) üzerine İspanyol birliğinin gerçekleşmesinden önceki bir buçuk asırda ise mücadeleyi tek başına sürdürmüştür. 1462'de Endülüs müslümanlarının Kuzey Afrika ile irtibat sağladıkları yegâne nokta olan Cebelitârik'ı zapteden Kastilya Krallığı, Aragon'la birleştikten sonra daha da güçlenerek 1489 yılına kadar Gırnata Nasrî Emîrliği'nin (Benî Ahmer) başşehri dışında el-Hâme (Alhama), Runde (Ronda), Levşe (Loja), Mâleka (Malaga), Beyyâse (Baeza) ve Meriye gibi belli başlı şehirlerini ele geçirdi; 1492'de de Gırnata'yı teslim alarak Endülüs'teki müslüman hâkimiyetine son verdi. 1512'de Navarra Devleti'ni yıkan Kastilya, İspanya'nın yegâne hâkim gücü

KASTİLYA

haline geldi ve 1561'de Madrid'i yeni İspanyol Krallığı'nın resmî başşehri ilân etti.

Dinî ve siyasî açıdan en şiddetli Arap düşmanı olan ve İspanya'nın müslümanlardan geri alınmasında başrol oynayan Kastilya kralları Endülüs kültür ve sanatının en büyük dostu ve hayranı idiler. Özellikle âlim, filozof, şair ve mûsikîşinas kişiliğiyle tanınan, çeşitli eserlerin sahibi Bilge (el Sabio) X. Alfonso ve Zalim (el Cruel) I. Pedro başta olmak üzere bütün Kastilya krallarının saraylarında müslüman âlimler ve sanatçılar bulunuyordu. Gırnata'dan getirttiği mimar ve ustalara Muvahhidler döneminde yapımına başlanan Sevilla Alkazarı'nı (el-Kasr) tamamlatan ve bu sarayın çeşitli yerlerine "Sultan Don Pedro"ya hayır duada bulunan Arapça kitâbeler koyduracak kadar Endülüs sanatı hayranı olan I. Pedro'nun, Nasrî elçisi sıfatıyla İşbiliye'ye gelen tarihçi İbn Haldûn'u yanında alıkoyabilmek için çok uğraştığı bilinmektedir. Endülüs tarihi boyunca Kastallî, Kastallânî ve Kaştîlî şeklinde Kastilya nisbeleri taşıyan birçok ünlü kişi yetişmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hayyân, *el-Muktebes* (nşr. Abdurrahman Ali el-Haccî), Beyrut 1965, s. 169, 183, 188, 218, 234, 241; Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, *Târîhu'l-İsbâniyyeti'l-İslâmiyye* (nşr. É. Lévi-Provençal), Beyrut 1956, s. 66, 69, 80, 159, 181, 235, 243, 309, 322 vd.; Himyerî, *er-Ravzü'l-mî'âr*, s. 27, 288, 345, 416, 483; Makkarî, *Nefhu't-îb*, I, 234, 330, 354, 365, 384, 428; IV, 354 vd., 472, 512, 514 vd.; É Lévi-Provençal, *Histoire de l'Espagne musulmane*, Paris 1950, I, 116-117, 204, 322, 325; II, 53, 64, 73, 176, 244, 256, 283; III, 61; M.C. de Val, *Teoria de Castiyya la Nueva*, Madrid 1969; *Nuevo Atlas de España*, Madrid 1969; *Zikru bilâdi'l-Endelüs* (nşr. L. Molina), Madrid 1983, s. 187, 189, 190, 195; L. P. Harvey, *Islamic Spain 1250 to 1500*, Chicago 1992, s. 68-69, 190, 207 vd.; Receb M. Abdülhalîm, *el-'Alâkât beyne'l-Endelüsü'l-İslâmiyye ve İsbâniyye en-Naşrâniyye fi 'aşri Benî Ümeyye ve mülûki't-Şavâ'if*, Kahire, ts. (Dârü'l-kütübi'l-İslâmiyye), s. 203-210, 250-256, 304 vd.

THOMAS B. IRVING

KASUMOVİÇ, İsmet (1948-1995)

Boşnak asıllı âlim.

19 Temmuz 1948'de Travnik (Bosna-Hersek) yakınındaki Pode köyünde doğdu. Orta öğrenimini Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Medresesi'nde, yüksek öğrenimini Küveyt Üniversitesi Arap Dili ve

Pedagoji Bölümü'nde tamamladı. 1973'te Bosna-Hersek'e dönerek Gazi Hüsrev Bey Medresesi'nde ders verdi. 1976'da Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü'nde asistan olarak çalıştı. Saraybosna Üniversitesi Felsefe Fakültesi Felsefe ve Sosyoloji Bölümü'nde İslâm ve Arap felsefesinde hiçlik (nihilitet) problemini incelediği yüksek lisans tezini tamamladıktan sonra (1979) aynı fakültede Bosnevî Ali Dede ve onun felsefî-tasavvufî görüşlerine dair teziyle doktor unvanını aldı ve Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü'ne tayin edildi. 1980-1983 yıllarında Saraybosna yakınındaki Rajlovac Hava Kuvvetleri Teknik Askerî Akademisi'nde Arapça hocası olarak çalıştı. 1984-1986'da Priştine Üniversitesi Felsefe Fakültesi Şarkiyat Filolojisi Bölümü'nde Arapça dersleri verdi. Ayrıca 1981'den itibaren görev yapacağı Saraybosna İlahiyat Fakültesi'nde tasavvuf okuttu; Ahmed İsmailoviç'in vefatından (1988) sonra aynı fakültede İslâm felsefesi derslerine de girmeye başladı. 1992'de fakültenin kadrolu öğretim üyesi oldu ve bu görevini 1995 yılına kadar sürdürdü. Bosna-Hersek savaşı esnasında bir süre *Preporod* adlı dinî gazetenin başyazarlığını da yapan Kasumoviç 11 Şubat 1995'te Saraybosna'da vefat etti. Kasumoviç'in yayımlandığı çok sayıdaki makalelerinden Sırpça, Hırvatça, Boşnakça, Arapça ve Türkçe bildiği anlaşılmaktadır. Geniş yayın faaliyeti yanında bilhassa Saraybosna, Zagreb ve İstanbul gibi şehirlerde düzenlenen sempozyumlara yaptığı katkılar sayesinde ilmî çevrelerin ilgisini çekmiştir.

Eserleri. 1. *Problem Nihiliteta u Arapsko-Islamskoj Filozofiji*. Henüz neşredilmemiş yüksek lisans tezidir. 2. *Filozofsko-Sufijsko Učenje Ali Dede Bošnjaka*. Yine yayımlanmamış olan doktora tezidir. 3. *Školstvo i Obrazovanje u Bosanskom Ejaletu za Vrijeme Os-*

manske Uprave (Mostar 1999). Osmanlı dönemine ait Bosna eyaletinde eğitim ve öğretim tarihini içeren eser Mostar İslâm Kültür Merkezi tarafından neşredilmiştir. 4. *Tefsir Ibn-Kesir* (Sarajevo 2000). Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr'e ait *Tefsîrû'l-Kur'ân*'ın I. cildinin Bosnakça'ya yapılan tercümesidir.

İsmet Kasumoviç çeşitli makalelerinde özellikle İslâm felsefesi, tasavvuf, Osmanlı dönemi Bosna tarihi ve kültürü konularına ağırlık vermiştir. Onun İslâm düşüncesindeki varlık ve hiçlik kavramları, yaratılış, bilgi, ahlâk, İbn Miskeveyh'in felsefesi, Mûsâ b. Meymûn'un dinî ve felsefî görüşleri, Muhammed Abdüh'un modernist düşüncesi, Bosnevî Ali Dede'nin felsefesi, Osmanlı dönemi tasavvuf tarihi vb. konularda yayımlanmış seksenden fazla makalesi bulunmaktadır. Bu makaleler *Anali GHB, Dijalog, Glasnik UNESCO, Glasnik VIS, Islamska Misao, Kabes, Odjek, POF, Pregled, Preporod, Takvim, Zbornik Radova Islamskog Teološkog Fakulteta, Zbornik Radova Zavičajnog Muzeja u Travniku, Zvezda, Znak Bosne, Život* gibi dergi ve yıllıklarda neşredilmiştir (geniş bilgi için bk. Kasumoviç, XLIV-XLV/1994-95 [1996], s. 447-452).

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafa Ćeman, *Bibliografija Bošnjačke Književnosti*, Zagreb 1994, s. 381, 430, 469; "İsmet Kasumoviç (1948-1995)", *Gazi Husrev-Begova Medresa u Sarajevu-450 Generacija*, Sarajevo 2000, s. 119; Esad Duraković, "In Memoriam-Dr. Ismet Kasumoviç (1948-1995)", *POF*, XLII-XLIII/1992-93 (1995), s. 12-14; Azra Kasumoviç, "Bibliografija Radova Dr. Ismeta Kasumovića", a.e., XLIV-XLV/1994-95 (1996), s. 447-452; a.mlf., "Bilješka o Dr. Ismetu Kasumoviću", *Sarajevo 2001* (fotokopisi İSAM Dokümantasyon Servisi'ndedir).

MUHAMMED ARUÇI

KASVÂ (القصواء)

Hz. Peygamber'in devesi.

Kulağındaki küçük bir kesikten dolayı bu adla anılan gri renkli (şebâ) dişi bir deve. Siyer ve hadis kitaplarında râvîlerin ondan farklı isimlerle bahsetmesi birkaç adının olduğunu gösterir. Kaynaklarda kasvâdan sonra en fazla ced'â ve adbâ adlarına rastlanır ki bunlar da kulağındaki kesikliği ifade etmektedir. Adbâ adını veren kaynakta kızıl renkte (hamrâ) olduğu belirtilir (İbn Huzeyme, IV, 262; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, IV, 332). Riva-

İsmet
Kasumović